

Sevan Nişanyan: Demokratik modelin iflası

Posted on 02/10/2021

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyanın büyük bir bölümünde norm olarak benimsenen çok partili demokrasi günümüzde bir yönetim modeli olarak cazibesini kaybetmiştir. Düne dek az veya çok başarılı demokrasi deneyleri sayılan bir dizi ülke - Rusya, Hindistan, Türkiye, Macaristan, Venezuela - demokratik modelden hızla uzaklaşmıştır. Dünyanın en büyük ve/veya en başarılı ülkelerinden birkaçı - Çin, Singapur, Suudi Arabistan, Körfez Emirlikleri - çok partili demokrasi modelini öteden beri ilkesel olarak reddetmektedir. Çok partili demokrasi modelinin anavatanı sayılan Batı ülkelerinde dahi demokratik düzenin a) yetersizliğine veya b) sahteliğine ilişkin görüşler yaygınlaşmıştır. Mounk ve Foa'nın araştırmaları, demokratik düzenin vazgeçilmezliğine olan inancın bellibaşlı Batı ülkelerinin tümünde yaşla orantılı olarak azaldığını ve genç kuşaklarda yüzde otuzların altına düştüğünü göstermektedir.

Öncelikle 'demokratik' sayılan rejimlerin bellibaşlı kurumsal özellikleri üzerinde duralım. Üç belirleyici unsur sayabiliyoruz. 1. Siyasi partilerin açık rekabeti. 2. Halk oyuyla seçilmiş meclisin nihai egemenliğe (kanun yapma yetkisine) sahip olması. 3. Kamu yönetiminin (icranın) başının doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından seçilmesi.

Bugünün dünyasında bu ilkelerin - veya iddiaların - fazla bir geçerliği kalmadığı açıktır.

1. Toplum yönetiminin en belirleyici boyutlarından biri olan finans yönetimi (para ve bankalar sistemi) büyük ölçüde icra ve yasama organlarının kontrolü dışındadır. Eskiden beri belli bir özerkliği vardı, fakat 1980'lerin 'deregülasyon' furyasından sonra ulus devletlerin denetim imkanları neredeyse tümüyle ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla, kamu yönetiminin en hayati alanlarından birinde 'demokratik' sayılan kurumların fazlaca bir

işlevi kalmamıştır.

2. Hemen her ülkede silahlı kuvvetler ve istihbarat kurumları devasa bütçelere ve olağanüstü boyutlarda hareket serbestliğine kavuşmuştur. Çığırından çıkarılmış bir tehdit algısı (“teröre karşı savaş”) ve toplumsal paranoyadan beslenen ‘gizlilik’ fetişizmi bu kurumların siyasi organlarca kontrolünü neredeyse imkansız hale getirmiştir.
3. ‘Demokrasi’ teorisinin ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin tasarlandığı çağlarda ulusal ekonominin küçük bir payını temsil eden merkezi devlet bürokrasisi bugün ‘gelişmiş’ ülkelerde ulusal gelirin yüzde elli ila altmışını yutan bir ejdere dönüşmüştür. Profesyonel kariyer memurlarından oluşan bu yapının tanım gereği amatör kişilerden oluşan bir avuç ‘halk temsilcisi’ tarafından ciddi anlamda kontrol edilebileceğini düşünmek hayal gücümüzü zorlar.
4. Seçilmiş organların finans sistemini, silahlı kuvvetleri ve genel olarak devlet bürokrasisini yönetemediği bir sistemde siyasi partilerin hareket sahası olağanüstü daralmıştır. Etkinlikleri a) gerçek dünyada karşılığı olmayan birtakım basit, sembolik sloganlar üretmek, ve b) yandaşlarına - yasal veya yasadışı yollarla - rant veya istihdam fırsatları yaratmakla sınırlıdır.
5. Bu iki işlevle kendini sınırlamayan siyasi seçeneklerin başarı şansı sifıra yakındır. Çünkü a) siyaset mesleği aşırı derecede pahalılaşmıştır; b) kamuoyu büyük maddi imkanlara ve kurumsal desteğe sahip yayın organlarınca kolayca yönlendirilmektedir; c) egemenlerin tasarrufundaki polis yöntemleri son derece güçlü ve çeşitlidir; varolan düzeni sarsabilecek siyasi aktörleri daha emekleme aşamasındayken ezmek çocuk oyuncağı olmuştur.
6. Devletler arası sahada ekonomik, teknolojik ve örgütsel güç dengesizliği aşırı boyutlara varmıştır. Bunun sonucu olarak, küçük ve orta boy ülkelerde a) yayın organlarını, b) siyasi partileri, c) bakan ve parlamenterleri, d) gizlilik tutkusundan yararlanarak istihbarat örgütü mensuplarını, e) fantezi silah tutkusundan yararlanarak silahlı kuvvetler mensuplarını satın almak son derece kolaylaşmıştır. Bu tip ülkelerde siyaset büyük devletlerin stratejik çıkarları doğrultusunda oynanan bir maskeli oyuna kolayca dönüşebilmektedir.

7. Bütün bunların sonucunda siyasetten umudunu kesen halklar çoğu ülkede özel dünyasına kapanmış, basit ve sembolik birtakım söylemler dışında ülke yönetimine ilgisini kaybetmiştir. Halkın siyasetten soğuması, saydığımız altı faktörün her birinin daha da şiddetlenmesi sonucunu doğurur. Halkın ilgi (ve bilgi) yoksunu olduğu bir ortamda finans sistemi, ordu ve bürokrasi daha başına buyruk, siyasi partiler daha yoz, yeni seçeneklerin belirmesi daha güç, vicdanını kesesi dolgun olana satma eğilimi daha güçlüdür.

Bu koşullarda, Batı dünyasının 1945'ten bu yana modernliğin olmazsa olmazı ve medeni hayatın asli unsuru olarak sunduğu demokratik modelin günümüzde cazibesini büyük ölçüde yitirmiş olması şaşırtıcı değildir. Nitekim geldiğimiz noktada a) Latin Amerika'da, b) İslam dünyasında, c) Çin'i olası bir model olarak gören Doğu Asya ülkelerinde Batı tipi partili demokrasinin halk ve elitler nezdinde itibarı tükenmeye yüz tutmuştur; d) Doğu Avrupa ve eski Sovyet ülkelerinde demokrasi dışı tercihler yükseliştir.

Batının öncü ülkelerinde de son yılların siyasi gelişmeleri, önümüzdeki yıllarda demokratik sistemlerin hızlı çöküşünü düşünülemez bir ihtimal olmaktan çıkarmış görünüyor.

Kaynak: nisanyan.substack.com